

RAD OD KUĆE – BUDUĆNOST BIZNISA NAKON PANDEMIJE KOVIDA 19?

Dr Ivana Lešević¹
Prof. dr Pavle Radanov²
Prof. dr Ljiljana Stanojević³

Rezime: Sada je već izvesno da se poslovanje poput onoga pre pandemije Kovida 19 neće vratiti. Pandemija ima ogroman uticaj na sve aspekte života, uključujući ekonomiju, čije je posrtanje uslovlo da veliki broj preduzeća zatvori svoje kancelarije i organizuje rad od kuće. Nametnula se spoznaja da je rad od kuće funkcionalan, toliko čak da mnoge zemlje pripremaju zakonska rešenja kako bi omogućili da se i nakon pandemije radi od kuće. Postoje predviđanja da će u narednom periodu oko 30% zaposlenih u svetu preći na rad od kuće. Ovakva rešenja svakako će uticati i na demografska kretanja, drugačiju organizaciju stambenog i poslovnog prostora i sl. Srbija nije izuzetak u ovakvim tendencijama, te je cilj ovoga rada da se istraži da li je takva mogućnost realna u našoj zemlji i kako rad od kuće utiče na sam posao.

Ključne reči: rad od kuće, organizacija poslovanja, pandemija

Uvod

Pandemija virusa Kovid 19 donela je promene velikih razmera u sve aspekte života. Načini poslovanja su se promenili na globalnom nivou i čini se da se stari poredak nikada neće ni vratiti. Rad od kuće postao je nova realnost. Ipak, iako zvuči jednostavno i za neke oblasti to zaista i jeste, poput IT sektora, za druge predstavlja organizacionu noćnu moru. Prvi problem koji se postavlja jeste koji poslovi se mogu uopšte raditi od kuće i jasno je da se u najvećoj meri radi o administrativnim poslovima, IT struci i delom nauci. Čak i ukoliko je posao od kuće tehnički izvodljiv, moraju se uzeti u obzir porodične okolnosti zaposlenog (da li se radi o višočlanoj porodici sa malom decom, da li postoji prostor u kojem zaposleni može da se osami i radi i sl). Ipak, uprkos brojnim poteškoćama sa kojima su se mnoge kompanije suočile na početku, čini se da je svet biznisa uspeo da uhvati korak sa uslovima koje je nametnula pandemija. Ispostavilo se da je rad od kuće ne samo moguć, već u značajnom broju slučajeva i veoma praktičan za poslodavce, koji na ovaj način smanjuju

¹ Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije Beograd, Srbija, ivana.skenderovic@mef.edu.rs

² Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije Beograd, Srbija, pavle.radanov@mef.edu.rs

³ Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije Beograd, Srbija, ljiljana.stanojevic@mef.edu.rs

troškove zakupa kancelarija, troškove putovanja zaposlenih itd. Ipak, ostaje pitanje koliko je ovakav način rada efikasan i da li je produktivnost na zadovoljavajućem nivou.

Upravo zato što se čini da će rad od kuće biti budućnost za mnoge od nas, ukazala se potreba da se istraži koliko je rad od kuće čest u Republici Srbiji od kako je proglašena epidemija i kakve su posledice ovakvog načina poslovanja.

1. Metodološki okvir istraživanja

Dato istraživanje sprovedeno je u periodu od 3. do 20. avgusta 2020. godine. Tom prilikom korišćena je anketa, koja je obavljena telefonskim putem, a ispitanici su na pitanja odgovarali dobrovoljno i anonimno. Anketom je obuhvaćeno 1000 ispitanika – zaposlenih građana Republike Srbije različitog pola, starosnog doba i školske spreme. Svakako da je broj ispitanika bio daleko veći, ali su u obzir uzeti samo oni koji su u radnom odnosu, te je prvo pitanje „Da li ste u radnom odnosu?“ zapravo bilo eliminacione prirode, budući da su dalje anketirani samo oni koji su odgovorili potvrdno (stoga ovo pitanje neće biti navođeno u daljem radu). U ovom slučaju ocenjeno je da 1000 ispitanika u 7 gradova na teritoriji Republike Srbije (Beograd, Novi Sad, Niš, Pančevo, Subotica, Kragujevac, Kruševac) reprezentativan uzorak, koji može dati adekvatnu osnovu za izvođenje zaključaka u vezi sa temom koja se u istraživanju obrađuje. Cilj istraživanja, kao što je već naznačeno, a sada valja potcrtati, jeste da se prikupe informacije o tome koliko su zaposleni koji rade od kuće produktivni i da li će i nakon pandemije izazvne Kovid 19 virusom nastaviti sa radom u kućnim uslovima, te da se na osnovu tih informacija izvedu zaključci koji mogu ukazati na rešavanje određenih problema ili pak unapređivanje dosadašnjeg rada.

Kao što je već rečeno, tokom ovog istraživanja korišćeno je, kako se u literaturi anketa naziva, prikupljanje podataka iz prve ruke (Singleton & Straits, 2018). U ovom slučaju radi se o sociološkoj anketi koja je jedan od osnovnih vidova takozvanog kvantitativnog istraživanja (Bryman, 2006). Iako je cilj da se ispituju elementi poslovnog života, ova anketa se odnosi i na značajne psihološke aspekte pojedinaca, uključujući njihove životne stilove i navike, te se stoga ovo istraživanje može svrstati među sociopsihološka anketna istraživanja (Fajgelj, 2020). Zašto je anketa bila najprimereniji instrument prikupljanja podataka u ovom istraživanju? Ona se prvenstveno smatra najpreciznijim alatom za prikupljanje informacija o stavovima, verovanjima, osećanjima (Todorović, 2008), a već je rečeno da se jedan značajan deo ovog istraživanja bazira na ličnim htenjima i stavovima pojedinaca. Upravo zato, važno je da se uspostavi određeni društveni odnos između anketara i anketiranog (Milić, 1996), kako bi se prikupili verodostojni i validni podaci, koji mogu dovesti do konkretnih i relevantnih zaključaka.

Istraživanje koje je sprovedeno bazira se na dve hipoteze:

- Prva hipoteza – Značajan broj zaposlenih u javnom i privatnom sektoru nastavio je da radi od kuće i nakon ukidanja vanrednog stanja i ublažavanja preventivnih epidemioloških mera.
- Druga hipoteza – Tokom pandemije produktivnost zaposlenih u javnom i privatnom sektoru u Republici Srbiji, isti je bez obzira da li rade na radnom mestu ili od kuće.

RAD OD KUĆE – BUDUĆNOST BIZNISA NAKON PANDEMIJE KOVIDA 19?

Prilikom ispitivanja korišćen je upitnik koji sadrži deset pitanja. Ideja je bila da pitanja budu kratka i jasna, a ispitanici su mogli da izaberu jedan od ponuđenih odgovora.

1. Da li ste zaposleni u privatnom ili javnom sektoru?
2. Da li je poslodavac tražio od Vas da radne obaveze izvršavate od kuće od kada je proglašena pandemija Kovida 19?
3. Da li od marta 2020. godine sve vreme radite od kuće?
4. Da li ste radne obaveze izvršavali kombinovano, od kuće i iz sedišta firme, u zavisnosti od epidemiološke situacije?
5. Kako su Vaši ukućani reagovali na Vaš rad u kućnim uslovima?
6. Da li Vam je bilo teško da upravljate vremenom radeći od kuće?
7. Da li biste nastavili da radite od kuće i nakon pandemije?
8. Da li je Vaš poslodavac zadovoljan Vašom produktivnošću za vreme rada od kuće?
9. Kako se Vaš rad od kuće odrazio na vašu psihu s obzirom na to da je socijalizacija svedena na minimum?
10. Da li su Vam nedostajali radna atmosfera i kolege sa posla kada ste radili od kuće?

2. Rezultati istraživanja i analiza dobijenih rezultata

Rezultati istraživanja biće najpre predstavljene u tabeli, da bi se zatim ponudila i analiza datih istraživanja, kao i zaključci koji su se nametnuli tokom analiziranja podataka.

Tabela 1. Da li ste zaposleni u privatnom ili javnom sektoru?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Javni sektor	626	62,6%
Privatni sektor	374	37,4%

Izvor: Istraživanje autora

Tabela 2. Da li je poslodavac tražio od Vas da radne obaveze izvršavate od kuće od kada je proglašena pandemija Kovida 19?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Da	751	75,1%
Ne	224	22,4%
Mogao sam da biram	25	2,5%

Izvor: Istraživanje autora

Tabela 3. Da li od marta 2020. godine sve vreme radite od kuće?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Da	412	41,2%
Ne	588	58,8%

Izvor: Istraživanje autora

Tabela 4. Da li ste radne obaveze izvršavali kombinovano, od kuće i iz sedišta firme, u zavisnosti od epidemiološke situacije?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Da, kombinovano	364	36,4%
Ne, samo od kuće	412	41,2%
Ne, samo iz firme	224	22,4%

Izvor: Istraživanje autora

RAD OD KUĆE – BUDUĆNOST BIZNISA NAKON PANDEMIJE KOVIDA 19?

Tabela 5. Kako su Vaši ukućani reagovali na vaš rad u kućnim uslovima?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Dobro	392	39,2%
Loše	256	25,6%
Nije bilo nikakve reakcije	259	25,9%

Izvor: Istraživanje autora

Tabela 6. Da li Vam je bilo teško da upravljate vremenom radeći od kuće?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Da	723	72,3%
Ne	58	5,8%
Povremeno	219	21,9%

Izvor: Istraživanje autora

Tabela 7. Da li biste nastavili da radite od kuće i nakon pandemije?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Da	135	13,5%
Ne	369	36,9%
Da, ukoliko bih imao mogućnost da kombinujem sa radom iz sedišta firme	496	49,6%

Izvor: Istraživanje autora

Tabela 8. Da li je Vaš poslodavac zadovoljan Vašom produktivnošću za vreme rada od kuće?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Da	618	61,8%
Ne	88	8,8%
Delimično	294	29,4%

Izvor: Istraživanje autora

RAD OD KUĆE – BUDUĆNOST BIZNISA NAKON PANDEMIJE KOVIDA 19?

Tabela 9. Kako se Vaš rad od kuće odrazio na Vašu psihu s obzirom na to da je socijalizacija svedena na minimum?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Dobro	463	46,3%
Loše	144	14,4%
Bez promene	393	39,3%

Izvor: Istraživanje autora

Tabela 10. Da li su Vam nedostajali radna atmosfera i kolege sa posla kada ste radili od kuće?

Odgovor	Broj odgovora (od 1000 ispitanika)	Broj odgovora u %
Da	842	84,2%
Ne	0	0%
Povremeno	158	15,8%

Izvor: Istraživanje autora

Analiza podataka iznetih u prethodnim tabelama, a radi se o podacima dobijenim istraživanjem o kojem je bilo reči, dovela je do značajnih saznanja. Budući da su ispitanici birani slučajnim uzorkom, nešto više od 60% je zaposleno u javnom, dok su ostali zaposleni u privatnom sektoru. Ovaj podatak je značajan jer će se, kao što će biti pokazano, ispostaviti da ova dva sektora nisu imala značajnih odstupanja kada je reč o radu od kuće tokom trajanja pandemija Kovida 19. Samo u 22,4% svih ispitanih slučajeva poslodavac nije tražio da se posao obavlja od kuće. Razumno je pretpostaviti da se radi o poslovima koji se ne mogu obavljati van sedišta firme. Čak 75,1% ispitanika poslat je na rad od kuće, dok je jedan zanemarljiv broj, 2,5%, bio u mogućnosti da bira. Nešto manje od polovine svih anketiranih, odnosno 41,2%, sve vreme od marta meseca 2020. godine radi od kuće, dok je 58,8% ipak u potpunosti ili delimično vraćeno na posao u sedišta firme. Konkretno, 36,6% izjasnilo se da je radilo kombinovano.

Važan aspekt rada od kuće predstavlja odnos sa ukućanima i način na koji rad od kuće jednog člana utiče na celu porodičnu zajednicu. Oko četvrtine ispitanika, 25,6% izjasnilo se da je rad od kuće loše uticao na odnos sa ukućanima, dok je pozitivne strane ovakvog rada videlo 39,2%. U slučaju 25,9% ispitanih rad od kuće nije doneo nikakve promene. Ipak, možemo pretpostaviti da je jedan značajan deo ispitanika iz ove kategorije zapravo onaj deo koji i nije radio od kuće. Pored međuljudskih osnosa, pretpostavka je bila da je jedan od potencijalnih problema predstavljala organizacija vremena. Ispostavilo se tačnim, budući da je velika većina, čak 72,3%, imala problema sa upravljanjem vremenom tokom rada od kuće. Samo 58 od 1000 ispitanika nije imalo ovaj problem, dok su se ostali s njim suočili s vremena na vreme.

Da rad od kuće može biti prednost, ali i mana govori podatak da bi samo 13,5% bilo spremno da trajno radi od kuće. Značajan broj, 369 anketiranih tačnije, nastavilo bi sa radom od kuće, a najviše njih, skoro polovina (49,6%) iskoristila bi ovu mogućnost, ukoliko bi mogla da kombinuje rad od kuće sa radom u firmi. Ovaj podatak mnogo govori o potrebi čoveka za socijalizacijom, uključujući i radno okruženje. Čini se da nema razloga da veliki broj poslodavaca ne razmisli o ovoj mogućnosti, budući da izgleda, barem prema samoproceni zaposlenih, da produktivnost nije trpela. U slučaju 618 anketiranih poslodavac je zadovoljan postignutim rezultatima tokom rada od kuće, dok je nezadovoljan samo u 88 slučajeva. Kod 294 ispitanika rad od kuće je bio delimično uspešan, što se gledajući u globalu može smatrati zadovoljavajućim nivoom produktivnosti, ne odveć drugačijim od uobičajenog načina rada.

Izuzetno važan aspekt celokupne situacije vezane za pandemiju aktuelog virusa odnosi se na ljudsku psihi i način na koji doživljavaju delimičnu ili potpunu izolovanost od radnog okruženja. Ipak, čini se da je većina uspešla da iskoristi dobre strane rada od kuće, jer je 46,3% odgovorilo da mu rad od kuće psihički prija, u 39,3% nije uočena nikakva promena (što opet može podrazumevati značajan broj osoba koje su radile iz sedišta preduzeća), dok je kod 14,4% rad od kuće loše uticao na psihički život. Ipak, upitani da li su im nedostajali radna atmosfera i kolege, ogroman većina, 842 osobe je odgovorilo "da", a 158 povremeno, dok nijedan odgovor nije bio negativan. Čini se, stoga, da socijalizacija ipak igra važnu ulogu svakog posla i da radno okruženje ima pozitivan uticaj na čoveka, čak i u savremenom dobu kada je elektronska komunikacija u realnom vremenu naša svakodnevnica.

3. Zaključak

Godina 2020. donela je globalne promene, neočekivane i stihijske, koje su uzdrmale čitav svetski poredak. Pandemija virusa Kovid 19 dovela je do revalorizacije vrednosti na svim nivoima života, uključujući i poslovanje. Sve ono što se pre pandemije smatralo nezamenljivim i neophodnim, moralo je da se preispita i reorganizuje. Čini se da je krajnji rezultat uvid u stvarno stanje stvari i realna slika o tome koji poslovi su zaista nezamenljivi, a koji su redundantni.

Ukoliko se vratimo na početne hipoteze, uvidećemo da su obe suštinski potvrđene. Veliki deo zaposlenih zaista sve vreme od marta radi od kuće, a jedan značajan deo radi kombinovano od kuće i sa radnog mesta. Time se potvrđuje prva hipoteza, a naslućuje se mogućnost da se, i kada opasnost od zaraze prođe, nastavi sa radom od kuće ili barem kombinovanim načinom rada. Tim pre što se produktivnost i kvalitet izvršavanja radnih zadataka nisu smanjili, čime se potvrđuje druga hipoteza ovog istraživanja.

RAD OD KUĆE – BUDUĆNOST BIZNISA NAKON PANDEMIJE KOVIDA 19?

Sa jedne strane, može se očekivati da rad od kuće postane budućnost biznisa i razumno je pretpostaviti da će se to i dešavati, prvenstveno u privatnom sektoru, gde se na ovaj način smanjuju troškovi. Svakako da postoje zanimanja koja ne podležu ovakvom načinu rada i očekivano je da javni sektori, poput državne uprave, moraju u nekom trenutku nastaviti sa uobičajenim radom. Ipak, značajan broj zaposlenih ne samo da, u trenutku pisanja ovog rada, sedam meseci izvršava obaveze od kuće, već je spremno da sa takvom praksom i nastavi. S druge strane, u obzir se moraju uzeti i drugi aspekti, a ne samo finansijska ušteda. Kako na psihički, emotivni i socijalni život deluje ova vrsta poslovne izolacije i da li je na duge staze održiva? Otvara se i pitanje koje starosne grupe zaposlenih i sa kojom stručnom spremom su spremni da rade od kuće i ima li u tome nekakve pravilnosti. Sve su to pitanja koja predočavaju mogućnosti za dalja istraživanja, koja će, sudeći po sadašnjoj globalnoj situaciji, biti neophodna. Ukoliko se želi da se biznisi održe i ukoli se želi povratiti nivo uspešnosti kompanija pre epidemije, neophodno je posebno ispitati sve aspekte poslovanja u doba pandemije.

LITERATURA

- Bryman, A. (2006). *Quantity and Quality in Social Research*. Unwin Hyman, London.
- Фажељ, С. (2020). *Методје истраживања понашања*. Центар за примењену психологију, Београд.
- Милић, В. (1996). *Социолошки метод*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Singleton, R. A., Straits, B. C. (2018). *Approaches to Social Research*. Oxford University Press, New York.
- Тодоровић, Д. (2008). *Методологија психолошких истраживања*. Центар за примењену психологију, Београд.